

TAMARA BJAŽIĆ KLARIN

**ERNEST WEISSMANN. ARHITEKTONSKO
DJELO 1926. – 1939.
doktorska disertacija**

Mentor: dr. sc. Zlatko Jurić, izv. prof.

**Disertacija je obranjena 8. veljače 2011. na
Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu,
pred povjerenstvom:
dr. sc. Jasna Galjer, izv. prof.
dr. sc. Zlatko Jurić, izv. prof.
dr. sc. Snježana Knežević, znan. savj.**

BORKA BOBOVEC

**Magistar tehničkih znanosti,
diplomirani inženjer arhitekture
Ravnateljica Uprave za stanovanje
i komunalno gospodarstvo, Ministarstvo
zaštite okoliša, prostornog uređenja i
graditeljstva**

**ARHITEKTONSKI OPUS
MIROSLAVA BEGOVIĆA
doktorska disertacija**

Mentor: dr. sc. Zlatko Jurić, izv. prof.

**Disertacija je obranjena 8. ožujka 2011.
na Filozofskom fakultetu Sveučilišta
u Zagrebu, pred povjerenstvom:
dr. sc. Jasna Galjer, izv. prof.
dr. sc. Zlatko Jurić, izv. prof.
dr. sc. Velimir Neidhardt, akademik**

SAŽETAK

Rad je istražio opus i djelovanje arhitekta i akademika Miroslava Begovića na hrvatskoj arhitektonskoj sceni. Obzirom da opus nije do sada obrađivan i interpretiran rad će omogućiti zauzimanje stava o stvarnom značaju i doprinosu njegovog rada na ovim prostorima. Vrijeme u kojem je djelovao možemo definirati od početka pedesetih godina do konca 20. stoljeća. Kao širi kontekst obuhvaćen je početak stoljeća koji u zagrebačkom okruženju stvara temelje na kojima se nadograđuje novo u arhitekturi. Rad se vezao na arhitektonsko djelo ostvareno na širem području Zagreba budući pretežito djeluje u tom okviru, uz obradu njegovih projekata i izvedenih ostvarenja u Hrvatskoj.

Rad je obuhvatio izvedena djela koja su obilježila prostor na kome su implementirana. Od Izložbenog paviljona "Đuro Đaković" na Zagrebačkom velesajmu koji je danas u tužnom stanju, preko rada na muzejskim prostorima – Ateliera Ivana Meštrovića u Zagrebu i Galerije naivne umjetnosti u Hlebina- ma koje su gotovo istovjetne kao kad su izvedene, do robnih kuća "Varteks" u Varaždinu i Zagrebu na kojima je kontinuirano proveo više od desetljeća, do hotela "Eden" u Rovinju, još uvijek nezaobilaznog

primjera hotelske arhitekture, i djela koje mu je obilježilo život – revitalizacije i interpolacije bloka Tkalčićeva–Radićeva–Krvavi Most u Zagrebu na kome je aktivno radio više od tri desetljeća. Svoje mjesto u u radu našli su izvedeni interijeri kao jedan od značajnih interesa arhitekta, te natječajni radovi i neizvedeni projekti. Posljednji dio posvećen je teorijskom radu, kao i djelovanju na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu te strukovnim i društvenim organizacijama.

Društveni kontekst i mogućnosti vremena u kojem je radio i stvarao dale su određene smjernice djelovanja, a rad je pokazao njegov doprinos stvaralačkom kontinuitetu u drugoj polovini dvadesetog stoljeća. Dosljednost u poimanju prostora i oblika te adekvatna interpretacija u projektima i izvedenim djelima koja su odnijela najviša strukovna i društvena priznanja doprinose tezi da je Begović unaprijedio našu arhitektonsku scenu djelima koja imaju trajnu vrijednost u čitanju grada i urbanih cjelina što opus stavlja na značajno mjesto u hrvatskoj arhitekturi. x

IVA CERAJ
magistrica dizajna
Asistentica u Hrvatskom muzeju arhitekture
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

DIZAJNERSKO DJELO ARHITEKTA BERNARDA BERNARDIJA (1951.–1985.)
doktorska disertacija

Mentorica: dr. sc. Jasna Galjer, izv. prof.

Disertacija je obranjena 12. svibnja 2011.
na Filozofskom fakultetu Sveučilišta
u Zagrebu, pred povjerenstvom:
dr. sc. Jasna Galjer, izv. prof.
dr. sc. Zvonko Maković, red. prof.
dr. sc. Tomislav Premerl, znan. savj. u mir.

SAŽETAK

Doktorskim se radom iznose rezultati istraživanja višeznačnog djelovanja arhitekta i dizajnera Bernarda Bernardija (Korčula, 1921. – Bol na Braču, 1985.), promicatelja osnovnih smjernica ključnih za ispravno razumijevanje pojma oblikovanja unutar lokalnog okvira druge polovice 20. stoljeća. Ulogu, značaj i utjecaj opusa uz iscrpnu teorijsko-publicističku i strukovnu zauzetost autora razmatra se, prati i pozicionira od 1951. do 1985. godine u kontekstu prinosa inicijalnom razdoblju uspostave moderne scene oblikovanja u Hrvatskoj.

Metodologija rada i znanstvena interpretacija zasniva se na uporišnim točkama teorijskih, arhivskih i terenskih osnova istraživanja, osobito rezultatima muzeološke obrade autorova *Osobnog arhivskog fonda* pohranjenog u Hrvatskom muzeju arhitekture HAZU, te komparativnom uvidu u relevantna arhivska vrela skandinavskih institucija u Kopenhagenu, Danska. Neposrednim uvidom u preostale intaktne interijere na otoku Korčuli, kao i očuvani namještaj autora u Institutu za povijest umjetnosti i Društvu arhitekata Zagreba, obuhvatno je sagledan cjeloviti korpus oblikovanja i osiguran pouzdan temelj za valorizaciju prinosa području. Provedbom analitičko-kataloških uzusa u pristupu obimnoj građi uspostavljena je kronološka prezentacija opusa slijedom koje su izlučene tematske cjeline, a daljnjim uključanjem pripadajuće kontekstualizacije struktu-

rirano je pet problemskih platformi rasprave.

Novo spoznanje utvrđuju se ukazom na ključne okosnice Bernardijeva prinosu uspostavi struke, ponajprije u kontekstu prijenosa formacijskog kompleksa povijesne avangarde u poslijeratni okvir neoavangardnih tendencija, te sagledavanjem do sada neistražene autorove uloge transfera tada vodećih kreativnih koncepcija skandinavskog oblikovanja u lokalni okvir. U tom smislu predstavlja se Bernardijeva djelatna uključenost u one institucionalno-strukovne i izložbene modele pedesetih godina (Arhitektonski odjel Tehničkog fakulteta, Exat 51, Zagrebački triennale) koji su – osiguravši slijed funkcionalno-konstruktivnog pristupa i društvenog aktivizma avangarde – omogućili idejno i metodološko temeljenje modernog oblikovanja u Hrvatskoj, a sukladno teorijsko-publicističkom djelovanju autora utvrđuje se i značajan prinos uspostavi definicije i terminologije struke.

Tragom Bernardijeve intenzivne posvećenosti poslijeratnoj stambenoj problematici utvrđuju se polazišta i utjecaji (A. Loos, Ch. Perriand, Z. Strižić) referentni za razvoj daljnjih smjernica *kulture stambenjanja* u koje autor uključuje procese kreativne standardizacije stambene opreme poradi uspostave proporcionalnih odnosa s minimalnom kvadraturom. Promicanjem novog pristupa oblikovanju namještaja koji obrazlaže slijedom brojnih stručnih priloga, te aktivno provjerava putem natječajno-izložbenih projekata, Bernardi otvara daljnju relevantnu platformu uspostave i razvoja industrijskog oblikovanja.

Zahvaljujući studijskom boravku autora u Danskoj, Finskoj i Švedskoj 1960. godine, aktivistička usmjerenost ka utilitarnom i svrhovitom uspješno prerasta u *dinamičku ravnotežu* funkcije, oblika i materijala. Valorizacijom do sada neistraženog Bernardijevog susreta s oblikovno-strukovnom produkcijom skandinavskog *organskog modernizma* razjašnjava se odlučujući utjecaj na daljnji razvoj opusa i utvrđuje autorov originalni kreativni proces stapanja konstruktivnog pristupa geometrijskog funkcionalizma s mekšim odrednicama nordijskih kreativnih smjernica. Slijedom utvrđenih putanja razvoja – osobito prepoznatljivih u primjerima oblikovanja visokoestetiziranih hotelskih i poslovnih interijera tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina – prati se uspostava značajki ambijentalne sinteze i *totaldi-*

zajna pristupa prostoru, što Bernardija pozicionira u red istinskih stvaratelja kulture oblikovanja u nas.

Obuhvatno utvrđivanje prinosu zaključuje se predstavljanjem tri desetljeća dugog zalaganja autora usmjerenog ka uspostavi zagrebačkog visokoškolskog obrazovnog modela. Uključenjem u djelovanje Radne grupe za osnivanje fakulteta, Bernardi sudjeluje u razvoju programskih osnova koje sagledava u oslonu na avangardne i poslijeratne međaše edukacije (Bauhaus, Hochschule für Gestaltung u Ulmu), aktualizirajući ih 1978. godine rezultatima komparativne analize slijedom studijskog boravka u Sjedinjenim američkim državama. Dugoočekivana profesionalizacija struke ostvarena je 1989. godine otvaranjem Studija dizajna Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu čime se dovršava inicijalno razdoblje uspostave dizajna u Hrvatskoj, uvelike zahvaljujući upravo životu i djelu Bernarda Bernardija. Stoga se kritičkim vrednovanjem autorova višeznačnog djelovanja željelo ukazati na trajnu zaslugu i prinos ovom interdisciplinarnom procesu razvoja. x

IVANA ČAPETA RAKIĆ
Znanstvena novakinja-asistentica
na Odsjeku za povijest umjetnosti
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu

DJELA RADIONICE SANTA CROCE
NA ISTOČNOJ OBALI JADRANA
doktorska disertacija

Mentorica: dr. sc. Ivana Prijatelj-Pavičić,
red. prof.

Disertacija je obranjena 3. ožujka 2011.
na Filozofskom fakultetu Sveučilišta
u Zagrebu, pred povjerenstvom:
dr. sc. Sanja Cvetnić, red. prof.
dr. sc. Ivana Prijatelj-Pavičić, red. prof.
dr. sc. Jasenka Gudelj, doc.

SAŽETAK

Duž istočne obale Jadrana sačuvan je značajan broj umjetničkih ostvarenja talijanske slikarske obitelji Santa Croce djelatne tijekom XVI. i prvih dvaju desetljeća XVII. stoljeća u Veneciji. Dominiraju djela jedne grane te slikarske obitelji kojoj je rodonačelnik bio Girolamo da Santa Croce (Santa Croce, Val Brembana kraj Bergama, 1480./1485. – Venecija, 1556.). Nakon smrti naslijedio ga je sin Francesco (Venecija, 1516. – 1584.), a zatim unuk Pietro Paolo da Santa Croce (? – Venecija, 1620.). Druga obitelj istoga prezimena zastupljena je na spomenutom teritoriju sa samo dvije slike manjih dimenzija koje se pripisuju Francescu Rizzu da Santa Croce, pa je naglasak doktorske disertacije na istraživanju djelatnosti i opusa radionice Girolama da Santa Croce i njegovih nasljednika. Ta je radionica za istočnojadranske naručitelje izrađivala višedijelne oltarne cjeline, triptihe i poliptihe te jednodijelne oltarne slike isključivo sakralne tematike, koje danas nalazimo na šesnaest lokaliteta duž istočnojadranske obale, od Kopra na sjeveru do Boke kotorske na jugu. U disertaciji su ponovno sogledana sva do sada objavljena slikarska djela iz njihova opusa koja se nalaze na spomenutom području pa su tako nekim djelima potvrđene, a nekima promijenjene atribucije i datacije. U katalog djela radionice Santa Croce uvedena su i

neka potpuno nova djela koja su se u dosadašnjoj literaturi pripisivala drugim autorima ili nisu bila objavljena. Djela koja su fragmetarno sačuvana pomno su analizirana te je crtežom potkrjepljena pretpostavka o njihovu izvornom izgledu. Utvrđeno je da na zapadnoj jadranskoj obali djela Santa Croceovih naručuju raznorodne kategorije naručitelja za različite sakralne prostore (katedrale, redovničke crkve, dijecezanske crkve, prostorije bratovština itd...), dok na *našem* području dominiraju narudžbe vezane uz franjevačke crkve i samostane. Smještanje djela iz radionice Santa Croce prvenstveno u franjevačke crkve utjecalo je i na odabir ikonografije na tim slikanim djelima. Kompleksnim marijanskim sadržajem izdvajaju se: poliptih glavnog oltara na Košljunu i poliptisi u franjevačkoj crkvi u Hvaru, pa njihova detaljna ikonografska analiza također predstavlja nove doprinose. Uočeno je da su se Girolamo i Francesco služili različitim figuralnim predlošcima za svoja djela: od slikanih predložaka svojih prethodnika i suvremenika do grafičkih otisaka, popularnost kojih se bila upravo rasplamsala na početku XVI. stoljeća. U fokusu istraživanja su i cijene djela koje su Santa Croceovi mogli postići na istočnojadranskom i venecijanskom tržištu umjetnina. Temeljem arhivskih izvora utvrđeno je da su njihova djela bila razmjerno skupa, kao što su u to vrijeme bila i djela Paola Campse i njegove radionice. Njegova su djela kao i djela Santa Croceovih većinom naručivali naručitelji iz perifernih sredina pa se može zaključiti kako prilikom narudžaba djela presudnu ulogu u odabiru umjetnika i tipa umjetnine nije imala cijena djela, već ukus naručitelja. Nove doprinose u istraživanju slikarskog opusa radionice predstavlja i poglavlje u kojemu se obrađuje tema umjetničkih vezova i tekstila što ih vidimo na slikama Santa Croceovih. Utvrđeno je da su Santa Croceovi izvrsno poznavali suvremene tekstilne predloške koje su prikazivali na svojim slikanim djelima. Neke od njih vjerojatno su osobno posjedovali u svojoj *bottegi* s obzirom na njihovu repetitivnost na slikanim djelima. Nove su spoznaje iznesene o drvorezbarenim retablama koji su gotovo u pravilu uokvirivali slikarska djela Santa Croceovih. Drvorezbareni oltari su detaljno analizirani i određeni prema morfološkim skupinama. Analizirana su moguća ishodišta za njihove forme. Uočeno je da je u tom smislu značajnu ulogu odigrala venecijanska kamena plastika, poglavito

ona obitelji Lombardo. Za razvoj morfologije retabla također su uočeni utjecaji padovanskoga umjetničkog kruga druge polovice *quattrocenta* koji je iznjedrio retabl tzv. "padovanskog" tipa. Hipoteza o tome da su slikari Santa Croce zaslužni za izgled čitavih oltarnih cjelina (dizajn retabla i pripadnih slika) počiva primarno na sačuvanim crtežima – skicama autorstvo kojih se vezuje uz Santa Croceove. Na nekoliko crteža predstavljene su upravo takve cjeline koje osim slikanih dijelova poliptiha sadrže i detaljne skice drvorezbarenih okvira. Osim što su ti crteži poslužili kao podloga hipotezi o autorima *disegna* oltarnih cjelina, razmotrena je i njihova funkcija u radionici Santa Croce. Utvrđeno je da su neki od tih crteža služili kao modeli umjetničkog djela koji su se predočavali naručitelju prilikom sklapanja ugovora za njegovu izvedbu. U ovome radu prvi je put obrađena slikarska tehnologija koja se primjenjivala u radionici Santa Croce. Detaljna konzervatorsko–restauratorska istraživanja, koja su obuhvatila i mikrokemijske analize djela, dala su značajne rezultate. Uočeno je, primjerice, da su se slikari radionice Santa Croce naslanjali na tradiciju slikarske radionice Bellini ne samo slikarskim stilom i ikonografijom nego i korištenjem jednake slikarske tehnologije. Drugi dio rada čini katalog djela radionice na istočnoj obali Jadrana složen po abecednom slijedu lokaliteta na kojima se djela nalaze. x

ZRINKA PALADINO
Gradski zavod za zaštitu spomenika
kulture i prirode
Zamjenica pročelnika

LAVOSLAV HORVAT: ARHITEKTONSKO
DJELO 1922.–1977.
doktorska disertacija

Mentor: dr. sc. Zlatko Jurić, izv. prof.

Disertacija je obranjena 24. siječnja 2011.
na Filozofskom fakultetu Sveučilišta
u Zagrebu, pred povjerenstvom:
dr. sc. Jasna Galjer, izv. prof.
dr. sc. Zlatko Jurić, izv. prof.
dr. sc. Andrej Uchytíl, doc.

SAŽETAK

Doktorska disertacija "Lavoslav Horvat: Arhitektonsko djelo 1922.–1977." kronološki prikazuje život i cjelokupno djelo akademika Lavoslava Horvata, arhitekta koji je svojom djelatnošću uvjerljivo obilježio hrvatsku arhitekturu dvadesetoga stoljeća i u njezinoj povijesti ostvario jedan od najopsežnijih i najljepših opusa.

Lavoslav Horvat rodio se 27. rujna 1901. godine u Varaždinskim Toplicama. Po svršetku zagrebačke graditeljske tehničke srednje škole i trogodišnje prakse u arhitektonskom ateljeu Rudolfa Lubynskoga, u jesen 1926. godine nalazi se među prvih pet polaznika Škole za arhitekturu profesora Drage Iblera u Kraljevskoj umjetničkoj akademiji. Iz današnje perspektive kada nam je Horvatom opus saglediviji kristalizira se važnost toga segmenta izobrazbe u kontekstu njegova umjetničkog i životnog sazrijevanja. Poznanstvo s Dragom Iblerom te istodobno i Ivanom Meštrovićem urodilo je Horvatom intenzivnom suradnjom u svim Meštrovićevim arhitektonskim projektima. Horvat je zahvaljujući Meštroviću već tijekom prvih godina studija započeo angažman za još jednog moćnog investitora, dubrovčanina Božu Banca, kojemu je ostvario i dojmjivu palaču na Pločama u Dubrovniku. Od tridesetih godina prošloga stoljeća djela Lavoslava Horvata izlagana su na gotovo svim značajnim izložbama u

zemlji, među kojima su i četiri izložbe umjetničkog udruženja Zemlja, a izlaganim se radovima neprijeporno uvrstio među vodeće hrvatske arhitekture razdoblja. Arhitekt s izraženim senzibilitetom za prostor, koji je zanatskom spretnošću umio naslijediti i tradiciju primijeniti u suvremenom oblikovanju, jednako se spretno služio i čistim funkcionalističkim postavkama moderne arhitekture. Logičnim prosudbama zadanih ambijentalnih parametara redovito je prostoru pronalazio najprikladnije arhitektonsko oblikovanje. U skupinu modernih ostvarenja obilježenih duhom tradicije i skladno uklopljenih u zadani okoliš ubrajamo i obimnu Horvatovu arhitekturu u Dalmaciji. Plodno četverogodišnje razdoblje proveo je od 1932. godine u Splitu kada su nastali i brojni projekti za obalne gradove te za Hvar i Brač. Prihvatanje pojedinih Horvatovih neoklasičnih oblika znači razumijevanje kvalitete inovativnih rješenja njegova klasicističkog idioma, a Crkva Gospe od Zdravlja na Dobrom u Splitu, vjerojatno najjasnije iskazuje put takvog Horvatova arhitektonskog promišljanja.

Horvat je prema vlastitim riječima ratno vrijeme proveo u svojevrsnoj stagnaciji uz smanjene projektantske aktivnosti. Poratni je pak opus Lavoslava Horvata obilježen osnutkom i djelovanjem Arhitektonskoga projektnog zavoda Hrvatske te prvim značajnim industrijskim ostvarenjima. Poglavitno vezan uz Odjel industrijske arhitekture Lavoslav Horvat je s pratećim timom suradnika ostvario jedan od najopsežnijih opusa industrijske arhitekture u cijeloj državi. Pri tome su među projektima najbrojniji oni tekstilnih tvornica, koje su prema njegovim projektima postupno građene u cijeloj zemlji, pa i izvan njezinih granica.

Brojnost i valjanost Horvatovih industrijskih projekata i ostvarenja presedan je u našoj arhitektonskoj povijesti pa njihova analiza i vrjednovanje neupitno pridonose i prosudbi vrijednosti čitave naše poslijeratne arhitektonske misli i prakse. Tvornica vagona, strojeva i mostova "Đuro Đaković" u Slavonskom Brodu, Tvornica prediva i konca "Dalmatinka" u Sinju, te naposljetku Tvornica električnih žarulja "TEŽ" u Zagrebu, tri su Horvatova projekta koji predstavljaju ključnu arhitekturu socijalizma 1950-ih i 1960-ih godina ne samo u utilitarnom nego i u programatskom pogledu. Riječ je o velebnim ostvarenjima razdoblja obilježenog masovnom

izgradnjom industrijskih pogona različitih vrsta i opsega koja su kvalitetom i vrijednošću uspostavila visoka mjerila pri sagledavanju naše industrijske arhitekture uopće. U razdoblju od desetak godina Horvat je potpuno ili djelomično projektirao i čak četiri hidroelektrane u zemlji te jednu u inozemstvu. Neprijeporno je da se visokom arhitektonskom kvalitetom potvrdio na više polja s izvedbama koje su se redovito izdvajale iz uobičajenih projektantskih matrica, ne podilazeći uvjetovanoj formi, nego redovito uspostavljajući ispravan odnos sa zadanim ambijentalnim parametrima.

Počevši od 1949. godine Lavoslav Horvat je bio dugogodišnji predavač, najprije na Tehničkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a od 1960. godine i u Akademiji za likovne umjetnosti. Za dopisnog člana Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti izabran je 1951. godine, a za redovnog 1963. godine. Dobitnik je najprestižnijih stručnih nagrada, 1971. godine u Zagrebu dodijeljena mu je nagrada "Vladimir Nazor", a 1974. godine i nagrada "Viktor Kovačić" za životno djelo, čime je uvršten u malobrojni krug arhitektonskih velikana u našoj zemlji, laureata obiju najznačajnijih nagrada. Umirovljen je 1973. godine nakon nešto više od pedeset godina projektantske prakse, ali je i tijekom sedamdesetih godina nastavio neumorno raditi. Preminuo je 1989. godine u Novom Marofu.

Samozatajan za života, zaboravljen po smrti, Lavoslav Horvat je zavrijedio posmrtnu rehabilitaciju kojom bi njegovo opsežno djelo dospjelo na zasluženo mjesto u povijesti moderne hrvatske arhitekture. x